

נאמנגב - ביטאון נאמני מחוז דרום, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

גיליון פסח מס' 33 י"א בניסן תשפ"א, 24 במרץ 2021

"מבצע מקיילברג" - נחיתת המטוס שהובא עם המחבר מבגדד למנחת המאולתר במושבה יבנאל: מתוך הספר רוח קדים, מאת שלמה הלל ז"ל

דבר היו"ר

מוטב לו לאדם שיכבס את דאגותיו
רצוי הפעם כביסה לבנה
אם ינקה את חלונות חיו
תשתנה לו כל התמונה
הלואי שיצליח לאורר את מחשבותיו
לשחרר את מה שמיתר
לבחן מחדש את הפלים והפללים
לחפש את מה שנסתר
ואם רק ידע להפרד מהממצותיו
לפנות מקום לחיזות חדשות
אולי נעליו יצאו למסע
לקראת הפתעות מרגשות
מוטב לו לאדם למין את בגדיו
להתבונן בתדמיתו האחרונה
לשטף במים נקיים את דרכו
לאבק כל פסת אמונה
ואם ישכיל לעדכן את רשימותיו
מה אחרון ומה ראשון לו באמת
אולי העבר יפנה מקומו

וחרותו שוב תצא לשוטט...

(סדר פסח, מאת: אביגיל מגידנה גרוס)

חברים יקרים!

בימים אלה אנו מכבסים את דאגותינו, מנקים את חלונותינו ומאוררים את מחשבותינו. שנה מורכבת מאוד מאחורנו וכבר אנו נערכים לקראת אביב חדש בעולם המורשת. נשלחה אליכם הזמנה להתכנסות ועדת דרום ביד מרדכי, שיחד עימה, כך אנו מקווים, נחזור לתכנית המקורית עליה עמלנו זה מכבר. מאחל לציבור הנאמנים ושוחרי המורשת שהעבר הרפואי יפנה את מקומו, וחרותנו ועשייתנו החשובה שוב תצאנה לשוטט במרחבי הדרום!

חג חירות שמח!

בברכת חן הארץ

ד"ר אבי ששון

הביטאון יוצא לאור על ידי ועדת מחוז באר שבע ודרום של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

עורך ראשי ועיצוב: עפר יוגב

עורך מדעי: ד"ר אבי ששון

הגהה: דן גזית חברי המערכת: ד"ר אבי ששון, גד סובול, דן גזית, עפר יוגב

כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל רח' מורדי הגיטאות 74 באר שבע

טלפון: 08-6192752

ofer@shimur.org.il

לציבור הנאמנים שלום

צלחנו שנה של מציאות עלומה והזויה, כמעט ולקוחה מסרט נטפליקס בתלת מימד. והנה נשמעת פה ושם, אנחת רווחה, הסיוט מתרחק בצעדי מחטי החיסון והאביב שוב מבקיע. נפרדנו בצער רב, מנשיא המועצה לשימור זה שנים, שלמה הלל ז"ל, שסיפור חייו הינו סיפור תקומתה של המדינה.

בשבוע השימור המגיע אלינו לטובה, ננסה את אפשרותנו לקיים, כפי שנהגנו בעבר, אירועים במסגרת התו הירוק. את מפגשי הועדה חידשנו בחודש דצמבר האחרון בבית עלמי בזיקים, נותר להביט קדימה בתקווה לימים אחרים כבעבר.

מה בוצע מאז הגיליון האחרון: ביום רביעי 10 בפברואר, נחנך ברוב עם (מצומצם) צריף קיבוץ אילות, צריף חדר האוכל לשעבר אשר שוקם ושומר בעזרת המועצה לשימור. אמנם עדיין עבודת התכנים בעיצומה, אך המוצר המוגמר שווה ביקור וצפייה; סיירנו ובקרנו במספר ישובים לצורך הגשה לתוכנית מורשת ג' (תכנית ממשלתית 5 שנתית); בחודש פברואר קיימנו יום עיון מקוון "הנגשת המורשת בתקשורת", יחד עם האיגוד הישראלי לארכיונאות;

סיירנו בכביש הבטון המנדטורי במתחם בארי לבקשת הצבא, אשר רצונם לסלול כביש אספלט במקביל לקטע כביש הבטון - הכביש מוגן לשימור בתב"ע, כך שהוחלט לשקם את כביש הבטון בכוחות משותפים לצבא, מוא"ז אשכול והמועצה לשימור. יהיה מעניין לצפות בתיק התייעוד של הכביש; שלטים רבים נמצאים בהכנה, כשהבעיה כתמיד הינה מקום לכל המילים שרוצים...; הושלם שימורו, שיקומו והנגשתו לציבור של גשר הרכבת המנדטורי מברזל בפארק סיירת שקד; על-פי תכנית 2021 במסגרת התקציב שהוקצה, מבוצעים כעת סקרים, תיעודים היסטוריים ותכנונים הנדסיים, נקוה כי בביטאון הבא נוכל להרחיב בפירוט. לעובדה אחת אין עוררין - האביב קרב יותר מתמיד. ריח הפריחה, שעון הקיץ, השדות שעדיין מוריקים והתקווה שמסגרת החיים אשר הורגלנו לה, חוזרת לחיינו.

בפרוס חג החירות, מיטב האיחולים, קוראים יקרים. חג שמח וכשר, היו זהירים ובריאים.

עד כאן לקט פאה ושכחה

יוגב עפר מנהל המחוז

בגיליון זה:

- שלמה הלל ז"ל
- בערבות הנגב
- שְׁנֵתִים לְפָנֵי הָרֶעַשׁ
- בית ארן, בית הנוער העירוני בשדרות
- בית המייסדים שדרות
- באר שבע ופרופ' ג'ורג' ליוינגסטון רובינסון
- סיפור בארות המים בערבה
- קרית - גת על קצה המזלג
- שכונת גליקסון בקריית - גת
- ניר עם, קיבוץ שנדון על המים

לזכרו של שלמה הלל ז"ל/ עמרי שלמון

"היה איש ואיננו עוד". מותו של שלמה הלל נשיא המועצה, הוא עצב גדול עבור כולנו. יש להניח שנחזור לסדר היום, וזה לבטח היה גם רצונו של שלמה, אך משהו תמיד יהיה חסר וכואב. שלמה היה שילוב נדיר של אצילות נפש, חוכמה, פיקחות, ניסיון חיים, אומץ ותעוזה, אנושיות בן - אדמית נדירה, חושים בריאים, רוח וחדות, הבנת עומק באשר לתהליכים בצד פרקטיות המאפשרת ל"ספינה" לנוע גם בימים רגילים ובמיוחד בעת משברים וקשיים. ועוד לא דיברנו על הצניעות והענווה שמתוך הכח הפנימי, שקשה להסבירו, קשה להבינו. מעבר להיותו סמל במובנים רבים, היה שלמה עבור כולנו דמות מובילה, דמות להשראה, דמות המעוררת בטחון לפעול, ליצור ולהעז. בשנים האחרונות, הרגשנו בכך כולנו, נרתם שלמה בכל מאודו להנחיל, לקבע, וליצור לדורות הבאים את סיפורם של מכון איילון ברחובות - תרומתו ותרומת חבריו למאמץ להקמת המדינה, במפעל לייצור כדורים תוך סיכון חייהם וחיי בני משפחתם. ומהצד האחר - העלייה לארץ ישראל ובמיוחד פרק ההעפלה. ביקוריו הרבים במחנה המעפילים בעתלית, המעורבות האישית היום יומית שלו, לפרטי פרטים, להבנת מפעל ההעפלה על כל מרכיביה - בים, ביבשה, ובאוויר - יצרה בנו מדי פעם אי נוחות, אבל

חשנו כולנו שהתמזל לנו מזל גדול לעצם המפגש עם האיש הגדול הזה. ואכן גולת הכותרת של השנים האחרונות הייתה יוזמתו להביא את מטוס ה-C-46 להמחשת והנחלת סיפורו של "מבצע מייקלברג" – 1947.

היתה זו חוויה מיוחדת וחד-פעמית עבורנו, לפעול להבאת המטוס מאלסקה ולגבש את התכנית והתכנים הנגזרים ממבצע נועז זה, עליו שלמה פיקד.

ממטוס ה-C-46 וצריף המבואה, נפרש בפנינו עולם שלם, חשאי ועשיר לתולדות ההעפלה ובמיוחד מבצעי ההעפלה ממדינות האסלאם ומעיראק מולדתו. עשינו מאמץ אדיר לעמוד בלוחות הזמנים על מנת ששלמה יזכה לחנוך את הפרויקט החשוב הזה. רק לפני שבועות אחדים הצגנו לשלמה ולארי, בנו, את הסרט המרכזי שיוצג במטוס. שלמה התרגש, וציין בהומור הדק שלו - "חבר'ה הסרט טוב יותר מהמציאות בה פעלנו אז". כולנו מחויבים וכך גם נפעל, למורשת האיש היקר הזה שבוקר אחד, בביתו שברעננה אמר לי: "עמרי (במלעיל) המועצה ואתה חייבים להבטיח לי שנושא ההעפלה יהיה הנושא המרכזי והחשוב ביותר בו תפעל המועצה, בעיניי (כך אמר) ללא ההעפלה ייתכן ולא היתה קמה המדינה".

הכותב, הינו מנכ"ל המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

בערבות הנגב/ יובל נבו

זהו שמו של מחזה שחיבר יגאל מוסינזון בשנת 1948-9 והוצג בתיאטרון "הבימה". במחזה מתוארות מספר התמודדויות בזמן מלחמת העצמאות בקבוץ "בקעת -יואב" (נגבה), בין דן - לוחם צעיר בן הקבוץ מול אביו – אברהם, המפקד האזרחי של המקום. ההתלבטות של הצעיר המספר להוריו על חתונתו המתוכננת עם גליה חברתו הקשרית במקום, האם לצאת למשימת חילוץ פצוע מהקבוץ לבית החולים, עם סיכוי גבוה להיפגע. ואכן, הוא נהרג במשימה. המתח בין החברים - המגינים על המקום, מול החטיבה ואנשיה (גבעתי) האחראית על הלחימה בשטח וכן סוגיית פינוי כל האזרחים מהשטח, מול החברים והחברות שרוצים להישאר ולהגן על הבית, הוא לוז המחזה. במחזה גם עולים המתחים בין הצברים לבין פליטי השואה שנשלחו לשדה הקרב ללא אימון מספיק וכל אלה מול הצבא המצרי האויב ממול. המחזה שהוצג בתיאטרון "הבימה" בתל אביב זכה אמנם בביקורות טובות מהמבקרים, אבל עורר תרעומת ציבורית רבה וטענות על סילוף המציאות ופגיעה בכבוד צה"ל וחטיבת גבעתי. אפילו ראש הממשלה בן-גוריון נאלץ להקדיש זמן לדיונים עם אנשי התיאטרון ונציגי החיילים. בסיום אחת ההצגות עלה על הבמה קצין גבעתי במדים וטען בתוקף לסילוף העובדות: "חיילים המנסים לפנות את בני הקבוץ מבתיהם". הסערה שככה לאחר שהשחקנית חנה רובינא עלתה לבמה והרגיעה את שני הצדדים. הויכוח האם לפנות אזרחים משטח האש התנהל בכל הארץ. אבא קובנר, שהיה קצין התרבות בחטיבת גבעתי במלחמת העצמאות, התנגד לפינוי האזרחים מתוך מחשבה שהמוטיבציה של הנשאים תיפגע ותיחלש. כמוהו חשבו רבים מחברי נגבה. למזלם, הגיע צבי הרפזי (חבר נגבה), המפקד האזרחי של נפת-"גרשון", לדיון בנושא הפינוי של הילדים והאימהות והכריע על פינוי מייד. כמה שעות אחרי-כן הופצה נגבה ממטוסים ומארטילריה (ואז נפל יצחק דובנו-"יואב" מפקד נגבה, 18/4/48). ביום 20.2.1949 פרסם אבא קובנר דף לחיילי גבעתי בדבר ההצגה בערבות הנגב (מובא בהמשך הכתבה). דף זה גרם לכך שחיילים מהחטיבה יצאו והפריעו במהלך ההצגה. חיילים מגדוד 52, ששהה אז במחנה בית ליד, באו להצגה בכפר סבא ומחו בקולניות על תוכנה. אחד המשתתפים, מרדכי (מוטקה) חלופ היה במקום וזכר היטב את פרטי האירוע. חברו, מיכה נצר, מספר על אירועים עוד סיפור תיאטרלי: "במוצאי יום

הכיפורים תש"ט, ערב פתיחת מבצע יואב, גדוד 52 היה מרוכז בכפר מסמיה, ברחבה לצד צומת ראם של היום. לשם בידור הובאה השחקנית חנה רובינא שקראה קטעים רציניים מהצגות. לנוכחים לא היתה סבלנות לכך; החיילים הסתובבו בשטח, דיברו ולא גילו ענין רב בתוכנית הבידור. הגברת הראשונה של התיאטרון ירדה בוכה מהבמה..."

גם עודד הנגבי, חבלן בגבעתי בגזרת נגבה, זוכר את הויכוחים ואת פעילותו של אבא קובנר לשיבוש ההצגה שפגעה בחיילי גבעתי.

יגאל מוסינזון (1917-1994), יליד עין-גנים בפ"ת, היה סופר ילדים ומבוגרים ומחזאי, שבין יצירותיו: ספרי חסמב"ה, בערבות הנגב וקזבלן. מוסינזון גדל בתל אביב, בקבוץ בית-אלפא ובכפר-הנוער בן-שמן, עבר לגור בנען, הצטרף לפלמ"ח ונעצר על-ידי הבריטים במחנה המעצר לטרון. במלחמת העצמאות שירת כקצין התרבות של חטיבת גבעתי. לאחר שחיבר רומן אינטימי בשם "דרך גבר", נאלץ לעזוב את הקבוץ ולעבור לגור במושב בית שערים. היה קצין-עיתונות ודובר המשטרה במשך שנתיים, עבר להיות דובר "הבימה" ובזמן הצגת המחזה שלו הקים את תיאטרון "סדן" למחזות מקוריים בקולנוע "מוגרבי" אך התיאטרון פשט את הרגל. בשנת 1959 ירד מהארץ וחזר בשנת 1965. נישא 4 פעמים. זכה בפרס ראש הממשלה ב-1983, בפרס אוסישקין, בפרס "כינור דוד" על המחזמר "קזבלן" ובפרס קליבלנד. גם המחזות "אלדוראדו" וכן "זרוק אותו לכלבים" זכו לויכוחים ציבוריים ולביקורת קטלנית של אורי אבנרי (שגם הוא היה חייל גבעתי) שבעיתונו "העולם הזה" "ירד" על מוסינזון בטענה שהוא גרפומן (מרבה לכתוב ללא כשרון) ספרותי ופחדן כרוני עקב תפקידו כקצין-תרבות ולא לוחם.

הכותב, הינו נאמן שימור קיבוץ עין צורים

שְׁנֵתִים לְפָנֵי הָרֶעֶשׂ (עמוס א, 1) / דן גזית

(במלאת חצי-יובל לרעידת האדמה הגדולה בנגב, 22.11.1995)

היה זה בוקר סתווי רגיל. כהרגלי, הגעתי למשרדי רשות העתיקות בעומר לפני השעה שש (ושוב פתחתי אותם ראשון...), כדי להספיק ולסיים את כל הבוכה־לְטָרְיָה המעצבנת לפני יציאתי לשטח – בעבודתי כארכיאולוג מערב הנגב וחבל הבשור. להזכירכם – משרדי הרשות בעומר היו מורכבים מסדרת מגורונים יבילים, מאורגנים בצורת האות "ח" בשולי חורשת אורנים.

בעודני מסב למכתבה בחדרי הגדוש מדפים ועליהם ממצאי-סקר ותיקיות, שמעתי מבחוץ רעש חזק, שנדמה לי כמשאית כבדה ביותר העוברת לאט בסמוך ומרעידה את הרצפה והקירות; תוך שניות – כלי - חרס נשרו מהמדפים והתנפצו אל הרצפה (ועוד הספיקה לחלוף במוחי המחשבה: לעזאזל, אצטרך להדביק אותם בחזרה...). יצאתי מיד החוצה – לא משאית ולא נעליים: רעידת אדמה! הצצתי בשעון – שש ושבע דקות. לא לשווא, אחד מכינויי רעידת האדמה במקרא הוא "רעש" (וראו בכותרת הרשימה לעיל); מה-עוד, שהפעם הרעידה הורגשה במיוחד אצלנו: באילת נמדדה עוצמתה 7,1 בסולם ריכטר כשהמוקד שלה חל כ-150 קילומטר דרומית לאילת, אי-שם בים סוף (= ויקיפדיה). בעבר היו כבר באזורנו רעידות חזקות מתועדות: בחפירות בקנה-מידה קטן שעשה פרופ' רם גופנא בעזרתי באתר בן תקופת הברזל א2 (סוף המאה ה"א לפני הספירה) בקרבת נחל בשור, עם סלילת כביש גבולות-צאלים, נתגלו קירות הבנויים מגושי-אבן וחלוקי-נחל ללא מילוט ביניהם. הקירות היו מוטים בזווית ניכרת ולדעת מומחים – עקב רעידת אדמה חזקה (= ידיעות החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה, חוברת כ"ח, תשכ"ד).

ונחזור לרעידה של שנת 1995: בסוירים שערכנו בנגב לאחר אירוע הרעידה הגדולה, התופעה הבולטת ביותר והקשורה לרעידה הזאת היתה עליית האֶקוּוּיפּוֹרִים של מי התהום, חלקם ממש עד פני הקרקע. בערוץ נחל בשור, כמה מאות מטרים אחרי שפך נחל אטדים אליו (צפונית לחורבות חלוצה), פרצה נביעה גדולה באפיק הנחל והציפה אותו לאורך כל הקטע בין כביש צאלים-רביבים לבין אתר חלוצה; הצד המרתק בנביעה הזאת היה שהמים זרמו "אחורנית", במעלה הנחל, ולא כצפוי במורדו... הסיבה לכך היתה כריית חלוקי הנחל הפראית שהתחוללה בקטע הזה שלו במשך שנים עד שפשוט הורידה את בסיס הזרימה אל מתחת למפלס המשכו הטבעי! משם ירדנו לבקעת הערבה באזור חצבה והמשכנו דרומה. כל מישורי החמאדות הנרחבות לאורך הגבול עם ירדן, בין נאות הכיכר לעין יהב - משושלבים של המוני הצבאים, הפכו לביצות! ביצות בלב הערבה!

המשכנו לצופר ועלינו לחורבת מואה הסמוכה; על-יד החורבה נותרה ברכת-מים עתיקה, מוקפת בקיר - אבן בנוי במתאר ריבועי. בכל הביקורים הקודמים באתר, היתה הבריכה יבשה לחלוטין ועלו רעיונות שונים כיצד תיפקדה במקור ומאין קיבלה מים. והנה, ראו איזה פלא - הבריכה מלאה במים עד שפתה! בדיקות נוספות בביקורים עוקבים באתרים הצביעו בעליל על יציבות מסוימת במפלס המים החדש במשך חודשים אחדים, עד שהתופעה המפתיעה והמעניינת הזאת גוועה לאיטה. וכאן עלתה אצלי שאלת מיליון הדולר: האם ייתכן שרעידת האדמה יוצאת הדופן הזאת העלתה באחת את מפלסי מי התהום לרמה שהיתה "נורמלית" בימי קדם? אם כן, הרי לכם הסבר לתקופות הפריחה היישובית בנגב ולשרידי מאות אתרי התיישבות במגוון מפותח, מחוות חקלאיות זעירות ועד ליישובים כעין-עירוניים, והמצב בימינו אינו אלא "התייבשות זמנית", טְקֵט "קצר" במחזוריות אקלימית טבעית שמסיבה כלשהי זכינו לחוות בהתרחשותה. - והרי לנו חומר למחשבה ואולי תִּזְהַר למחקר עתידי. ועוד נושא מעניין: לתומי חשבתי (אולי בעקבות קריאת חומר על הנזקים של הרעידות הגדולות בארץ במאה ה-19). כי נזקי רעידות האדמה מתרבים ככל שעולים בגובהם של רכסי ההרים, הבנויים מאבן, ומתמתנים במישורים החוליים שלמרְגָלוֹתם - הפוך, גוטה, הפוך: בעת הרעידה, החול מתנהג כאילו הוא תְּמִיסָה נזילה והנזקים בעקבותיה עולים. יש לציין, כי עד כה לא צלחו הניסיונות שנעשו לחזות רמזים כלשהם לפני התחוללות רעידה. ידוע על תצפיות התנהגות בעלי חיים, שינויים בגלים האלקטרומגנטיים של כדור הארץ, עליות פתאומיות של מפלסי מי-תהום ועוד, אך עדיין אין מסקנות חותכות בנושא. ולסיכום: לפי המידע שנאגר במכון הגיאולוגי בישראל, באלפיים השנים האחרונות חלו קרוב לארבעים רעידות-אדמה קטלניות בארץ ובקרבתה; רובן התרחשו באזור השבר הסורי-אפריקני (עמק הירדן ושלוחותיו). הנפגעים בנפש היו אלה ששהו במבנים ובקרבתם, ויש להניח שתיקני-בנייה מתאימים למבני מגורים ולתשתיות תעשייתיות יכולים לצמצם נפגעים בעתיד.

* המונח המקראי "רעש" מתפרש גם כ"זעזוע" בהתאם למשמעות הטקסט.

הכותב, הינו נאמן שימור קיבוץ גבולות

עבד ברשות העתיקות כארכיאולוג מערב הנגב וחבל הבשור

בית ארן - בית הנוער העירוני בשדרות/ד"ר אבי ששון

בית ארן - בית הנוער העירוני בשדרות על-שם זלמן ארן, שר החינוך לשעבר, הוקם בשנת 1957 ותוך כשנתיים הפך למרכז פעילות לילדים ולנוער ומאוחר יותר גם למבוגרים, ששולבו

בפעילויות ייחודיות. הוא הוקם בעיירה שדרות, שנולדה בשנת 1951 כמעברה בשם 'גבים - דורות', והוא מכלול של 4 מבנים הסדורים סביב חצר קטורה, פטיו.

סיפור הולדתה של שדרות מייצג נאמנה את הולדתן של העיירות בישראל, שזכו לכינוי "עיירות פיתוח" ובהן שכונתיה נתיבות ואופקים. המניע המיידי להקמת יישובים חדשים ובנייה מסיבית ביישובים הקיימים היו גלי העלייה הגדולים שפקדו את מדינת ישראל. עד שנת 1960 קלטה מדינת ישראל כמיליון עולים. להיקף כזה של גידול בפרק זמן כל כך קצר אין תקדים בהיסטוריה של שום מדינה, קל וחומר מדינה שזה עתה קמה מתוך מלחמת קיום קשה. עובדה זו יצרה קשיים אדירים, הן למדינה הקולטת על מוסדותיה השונים וכמובן גם למאות אלפי הנקלטים. מחקר זה נכתב במסגרת ההכנות למיזם הקמת מוזיאון היישוב בשדרות, שאמור להיות במבנה זה. האתר נמצא ברחוב הרצל 55 (בעבר רחוב הפלמ"ח), אחד הצירים הראשיים בעיר. מסביבו מספר מוסדות חינוך וציבור.

קורותיו של בית הנוער

"בית ארן" - בית הנוער העירוני בשדרות, הוקם בשנת 1957. הבית הוקם ביוזמת זלמן ארן, מי שהיה שר החינוך במשך 11 שנה מ-1955 והיה מעורב בייסוד קרנות שסייע ובבניית מוסדות חינוך, שבמסגרתן הוקמה רשת של בתי נוער שנשאו את שמו.

התקופה לא קלה – צנע, תעסוקה אין בנמצא, וקשיי יום-יום שהביאו עם הזמן את הכותרות על "בריונים שניפצו שמשות", מה שכינו בזמנו "ליל השמשות", "שדרות של פנתרים" ורצח שהיה, ובתוך כל זה נקודת האור בשדרות הייתה בית ארן, בית הנוער העירוני. תוך כשנתיים הפך הבית למרכז פעילות לילדים ולנוער ומאוחר יותר גם למבוגרים ששולבו בפעילויות ייחודיות. בית הנוער העירוני הלך והתפתח וקלט מאות בני נוער, שקודם לכן נהגו להשתעשע בערבים במועדון ביליארד, ברחוב ובבית קפה.

הוא כלל מועדון עם חדרים לחוגים, רחבה ששימשה לשולחנות פינג-פונג, אולם עם במה קטנה ופעילות ברוכה של חוגים - ריקודי עם ולהקת מחול, חוגי ג'ודו ונבחרת ג'ודו עם סמאדג'ה האב, חוגי תיאטרון ותיאטרון נוער, אירועי קבלות שבת, חג ומועד וערבי קהילה בשיתוף מבוגרים תושבי הסביבה. האולם ומגרשי הכדורסל והכדורגל של בית-ספר "שקמים" השכן, שימשו גם את בית הנוער והיו מלאי פעילות פורייה.

על פי רוח הזמן הוקמו גם דיסקו-נוער, ששולב גם לסדנא חינוכית למדריכי נוער, גם מגרש ציבורי חיצוני לכדורסל בשכונה שהיה מרוחק והשתלב בפעילות של מבוגרים וחניכי בית ארן. מתוך התייעלות הפכנו מסדרון ובנינו עם הנוער קפיטריה פעילה ומהנה. בית ארן היה פתוח מדי יום ומפאת חשיבות פעילותו - אושרה הפעלתו גם בערבי שבת, כולל הדיסקו-נוער, ששילב נוער עובד ונוער לומד, ריקודים סלונים וריקודי עם - גם בתקופה שכהן ראש מועצה דתי. הפעילויות החלו משעות אחה"צ ועד הלילה, לפי חלוקה לגילאים ותוכנית מגוונת בהתאם לשכבות גיל. בית ארן ארגן אירועים עירוניים, טקסי זיכרון ועצמאות, הקרנת סרטים באמפיתיאטרון, מועדון הסרט הטוב ועוד. הרצל שאובי סיפר בראיון שבית הנוער היה לו בשנות השישים כבית שני "כולם באו לבית הנוער". עסקו בכל תחום - כדורגל במגרש של בית-ספר "שקמים", חוגים לאנגלית ולמתמטיקה שאותם ניהלו חיילות חיב"ה, להקת מחול ובילוי בקפטריה.

בית הנוער כמרכז מוסיקה

תחום המוסיקה היה מאוד פעיל וקמו הרבה להקות מקומיות וקודמו כישרונות צעירים. בנוסף, היתה לבית הנוער תזמורת עירונית בת 70 נגנים; שם המוסיקה נדבק בעיר וכינו

אותה "עיר המוסיקה": פעילות שהחלה עם בני נוער שלא ידעו צורת תווי-נגינה ואט אט למדו לנגן, לתופף ולהופיע מול קהל. עם הזמן, המקלט שבחצר הקדמית שימש לקידום המוסיקה וללהקות נוער, שבבוא העת ובחלוף השנים הפכו ללהקות מפורסמות. במהלך שנות התשעים פעלו שש להקות מן העיר שדרות במרחב התרבותי בישראל. מיקומה השולי של שדרות ויכולת ההשפעה המוגבלת של תושביה בזירה התרבותית, יצרו פעילות יוצאת דופן בשדה המוסיקה הפופולארית בישראל. הלהקות "שפתיים", "רנסנס", "טיפקס", "טאנארא", "כנסיית השכל" ו"האצולה" הן שש להקות שצמחו בשדרות ופעלו בישראל במהלך שנות התשעים. פעילות להקות אלה חושפת עיצוב של שלושה סגנונות מוסיקליים שונים בשדרות: ישראלי-מרוקאי, פופ אתני ורוק ישראלי. סגנונות אלה מתמודדים בצורה שונה עם השבר הזהותי שהתהווה בשדרות וחושפים את האופן שבו מתאפשר לבני נוער לאתגר, באמצעות מוסיקה, את תפיסת העולם הדומיננטית בישראל.

להקת "טיפקס" נוסדה בשנת 1988, ועד היום הוציאה תשעה אלבומים. קובי אוז, מנהיג הלהקה ממוצא תוניסאי, יליד שדרות, ומגיל צעיר היה דמות מרכזית בפעילות המוסיקלית ביישוב, עוד לפני הצלחת הלהקה. בילדותו השתתף בפעילויות המשותפות לבני נוער משדרות ומקיבוצי שער הנגב, שנערכו במסגרת שיתוף פעולה שדרות-שער הנגב. חלק מהתפתחותו הוא רכש במרתף בית הנוער. פעילות זו הטביעה את חותמה על אוז, ויצרה בקרבו תחושה של שונות.

אחרי עזיבתו של תורג'מן, המקום נוהל על-ידי יעקב סולימאני שנהרג במלחמת יום הכיפורים. הפעילות הלכה ודעכה עד העברת פעילות הנוער למתנ"ס בשנים 1985/6. כיום פועלת במקום קבוצת "גוונים" שפועלת בין היתר בחסות הג'וינט.

בית הנוער כ"בית עם" ומרכז כנסים

בזכות ייחודו האדריכלי של המבנה, מיקומו במרכז העיר והאסטטיות השוררת בו והאווירה המיוחדת שהוא מקרין, נבחר האתר כמקום להתכנסויות שונות בהזדמנויות חגיגיות ואחרות. במעברה שאיש בסביבה לא חפץ בה, מעברה שחיים קשים היו לחם חוקם של אותם עולים שהובאו אליה, מעברה שהצמיחה מנהיגות מקומית, הווי-קהילתי ייחודי, קהילה שמתוכה נוסדה עיר תוססת - הוקם בליבה של העיר מועדון נוער - בית ארן. אמנם המועדון שרד מעט שנים, אך הטביע את חותמו על פניה התרבותיים והחברתיים של הקהילה. סיפורו של המועדון הוא סיפורה של העיר שדרות והתמודדותה עם אתגרי החינוך בעיר, שאך זה עתה קמה ועדיין מחפשת את דרכה הכלכלית והחברתית. בית הנוער היה אחד המוסדות המשפיעים על החינוך, התרבות, החברה והאווירה בעיר. ותיקי העיר נושאים עימם זכרונות עמוקים, שלטענת אחדים מהם עיצבו את דמותם. לרבים מהם היה זה בית שני שבו ספגו רעיונות חדשים, קיבלו כלים חינוכיים וחברתיים והם מוקירים תודה למערכת עד היום הזה. ראוי מקום זה לשמש כאתר המספר את סיפורה של העיר.

תודות:

מחקר זה לא היה מושלם ללא תמיכתם של גופים ואישים מהעיר ומחוצה לה, שתרמו, כל אחד לפי ידיעותיו והיכרותו עם האתר. תודתנו מקרב לב אל:

קרן המחקרים של המכללה האקדמית אשקלון; היסטוריון ונאמן השימור גד סובול מאשקלון, שסייע וליווה את המחקר לאורך כל הדרך; ד"ר אהרון כהן, גדול חוקרי תולדות העיר והתפתחותה; מר הרצל שאובי, לשעבר סגן ראש העיר, חבר מועצת העיר ופעיל בתחום התרבות התורנית; שמעון תורג'מן, ממנהלי האתר; ניתאי שרייבר, מנכ"ל קיבוץ מגוון הפועל

בשדרות; שלום הלוי, מותיקי העיר, שוחר מורשתה שפועל בתפקידים מגוונים בעיר ובעירייה.

הכותב, הינו מרצה בחוג ללימודי ארץ-ישראל

האקדמית אשקלון

בית המייסדים שדרות/ אלעד בצלאלי

העולים הרבים שהגיעו לארץ בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה, היו חלק בלתי נפרד ממייסדיה של המולדת החדשה, זהו דור חלוצים שהתמודד עם אתגרים רבים ותרם רבות לבניית הארץ, יישובה ופיתוחה. למרות העשייה הכבירה ותרומתם להקמת המדינה, סיפורם של העולים החדשים, ובהם אלו שהתיישבו בשדרות טרם הוצג במלוא תפארתו כסיפור של התפתחות עיירות הפיתוח, סיפורם של מייסדי המקום, החלוצים שהגיעו מארצות שונות והתיישבו במעברה וחרף כל הקשיים האישיים והלאומיים, בנו יחד עיר גדולה ומשגשגת עד ליצירת עיר דינמית המתמודדת בראש מורם עם אתגרים רבים. זו היא גם המטרה הגדולה של פרויקט הלאומי להקמת 12 מוזיאונים מייסדים בכל הארץ. הייחודיות של בית המייסדים בשדרות היא כמובן הסיפור-המקומי של העיר. אך לזה ניתן דגש ייחודי על היותה של שדרות "חממה יצריתית" במוזיקה ובמגוון תחומים נוספים. התייחסות למושג יצירה בהיבט הרחב, לא רק כיצירה אמנותית אלא יצירה המשלבת מגוון עשיר של יוזמות, פרויקטים תרבותיים, חברתיים וקהילתיים. אלה הפכו את שדרות לבית גידול ייחודי, המצמיח תושבים יזמים ויוצרים בעלי חשיבה מקורית היונקת את השראתה מהעיר ואופייה. 'סיפור מקום' שלקח את האתגרים והפך אותם ליצירה.

המוזאון יביא לידי ביטוי מגוון עשיר של יוזמות שנהגו, נבראו ומומשו בשדרות, בתחומים שונים. "היצירות של שדרות" מספרות את הסיפור על יוצריהן – על המקום שבו צמחו ועל המקומות אליהם שאפו.

בית המייסדים יכיל חמישה מוקדי הדרכה טכניים המשולבים בטכנולוגיה חדישה עם הדרכה משמעותית. הביקור יתחיל במייצג מוסיקלי או קולית האוגדת יחדיו מוסיקה סוחפת, ראינות עם אנשים אודות מקורות ההשראה שלהם, וכלי נגינה אמיתיים.

ימשך לביקור ב"חדר עריכה" שבו פזורים מסכים, "לוח השראה" ובו תמונות, גזרי עיתונים, סרטים ומסמכים חשובים שמהווים טריגרים לדיון מונחה, העוסק באתגרים של שדרות ובביטוי היצירתי שלהם. האתגרים בהם יעסקו המבקרים יכללו המתח החברתי בין הצבר לעולה החדש, המצב הביטחוני, צמיחת העיירה והתפתחות ועוד.

עוד במקום תחלל גלריה ייחודית המאפשרת חוויית שיטוט חופשי של המבקרים, בין מוצגים וסרטים בהם יספרו כמה מ"מגשימי" שדרות על התפתחות התחומים שבהם פעלו בעיר: תרבות, קהילה, חינוך, פרנסה וספורט. חללי תצוגה אינטימיים יפרסו ברחבי המוזיאון ויצגו מפגש רב דורי עם דמויות מהעיר תוך התמקדות בשרשרת הדורות והתפתחות העיר דרך היצירה האנושית. חדר זה מופק בשיתוף פעולה של מגמות הקולנוע והטלוויזיה במכללה האקדמית "ספיר". ולבסוף כסיום לסיור ישתתפו המבקרים בחווייתית אינטראקטיבית, המספרת באופן ייחודי ויצירתי את תולדות שדרות בצורה כרונולוגית. בחלל זה יצלמו המבקרים סצנות (בהנחיית המדריך). לאחר מכן ישזרו הצילומים הללו לכדי קליפ קצבי, שיישלח אליהם כמזכרת, ובו הם יוכלו לראות את עצמם משתתפים בהקמתה ופיתוחה של

העיר. הפרויקט הינו יוזמת משרד התרבות והספורט בניהול המועצה לשימור אתרים ובשיתוף החברה הכלכלית שדרות ועיריית שדרות ובראשו ועדת היגוי מקומית בהשתתפות ראש העיר. אדריכלי הפרויקט הינם סרגיי דרוב ואבנר סגל ממחלקת ההנדסה של המועצה, חברת דיסק אין היא המבצעת את העיצוב וההפקה, חברת דוגה הנדסה היא הקבלן המבצע, פיקוח אוריאל מדר מהחברה הכלכלית שדרות ואורית אנגלברג ברעם הינה האוצרת לפרויקט. הפרויקט מצוי בשלב הבינוי וצפוי להיחנך במהלך 2021.

ניהול-על אלעד בצלילי

מנהל תחום פיתוח וחינוך במועצה לשימור אתרים

באר שבע ופרופ' ג'ורג' ליוינגסטון רובינסון/ שלמה ציזר

פרופ' ג'ורג' ליוינגסטון היה מחבר, חוקר מקראי, חוקר ומרצה. הוא נולד במערב חברון, ניו יורק לווייליאם רובינסון ומרי (ארצ'בלד) רובינסון. הוא קיבל תואר ראשון ותואר מתקדם באוניברסיטת פרינסטון, קיבל את הדוקטורט שלו בשפות עתיקות באוניברסיטת ברלין, שימש כמדריך במכללת נוקס, טורונטו וביירות קולג' בביירות. בהיותו מנהל בית הספר למחקר המזרח בירושלים (1913-1914), הייתה לו הזדמנות לחקור אתרים עתיקים רבים בארץ הקודש. פרופ' ג'ורג' ליוינגסטון רובינסון ביקר בבאר שבע פעמיים בשנים 1901 וב-1908 וכתב 2 כתבות על בארות המים של באר שבע.

פרופ' ג'ורג' ליוינגסטון רובינסון חקר את באר שבע כמעט מיום הקמתה על-ידי העות'מאני ים והתמקד במקורות המים של העיר והתפתחותה כמרכז מנהלי בנגב.

בשנת 1901 ביקר בבאר שבע, כתב על מצב הבארות של העיר ופרסם את מפת העיר. במפה - תמונת מצב לבינוי בעיר: ב-1898 הוקם קרוב לבארות האלה חאן. מדובר ב-7 בארות ואוהלים. אחד מהאוהלים היה של החכם נסים אלקיים, יהודי תושב עזה שנטע את אוהלו בימי הקיץ ליד שלושת הבארות של העיר באר שבע והתפרנס ממסחר עם הבדואים. חשוב לציין שמשפחת אלקיים קשורה להיסטוריה של העיר באר שבע: החכם נסים אלקיים רכש אדמה בצפון העיר באר שבע בגודל של כ-123 דונם, במחיר של 200 מג'ידות, מסלים אל רקרדי - ראש שבט אל זרבה ממטה עזאזמה. הקרקע נרשמה כדין בטאבו, בכוונה להקים שכונה יהודית בעיר. התוכנית לא יצאה אל הפועל. בנו הבכור של נסים אלקיים, אברהם, נרצח ליד באר שבע בקיץ 1950 על אדמת משפחתו, שאליה חזר לאחר מלחמת השחרור. מקום הקרקע היום בשכונה ב' ועל הקרקע בנויים המרכז לאומנויות הבמה, הקונסרבטוריום, הספרייה העירונית וחלק מבתי השכונה. בן נוסף של החכם נסים אלקיים היה שלמה אלקיים, שופט בבית המשפט המחוזי בבאר שבע.

בשנת 1908, ליוינגסטון ביקר בבאר שבע בשנית, כתב על מצב הבארות בעיר ופרסם מפה של העיר. במפה מצוינים: המסגד הגדול, בית הסאראיה (מקום מרכז המנהלי של העיר), בית המושל (בית הקאימקאם) ועשר הבארות של באר שבע.

בארות המים בערבה/ זאב (זורקין) טמקין

השנה 1977, נשיא מצרים סאדאת נוחת בארץ לביקור היסטורי ואנו נערכים להסכם השלום בין ישראל למצרים בו נוותר על אחיזתנו בחצי האי סיני, חבל ארץ מהיפים בעולם. באותן

שנים אני עובד במועצה האזורית חבל אילות כאחראי על פיתוח ותיירות, מקדם ומפתח מספר פרויקטים במרחב המועצה כדוגמה פארק תמנע, החי בר, הקמת מרכז המבקרים, חניון קמפינג - חניון יעלים וגן משחקים, כולם בחניון יטבתה. מכיוון שברור לנו שהמדבר האחרון שנשאר למדינת ישראל הינו הנגב וכי על מערכת הביטחון לפרוס את עצמה בנגב בהיקף רחב ביותר, בדומה לפריסה הקיימת של צה"ל בסיני, אנו נוקטים יוזמה, בתמיכה ובשיתוף מלא של ראש המועצה האידיאליסט האולטימטיבי בילו מישורי ז"ל. יוזמה זו כוללת עריכת סקר-נוף יסודי ומעמיק על-ידי מנחם מרקוס, אשר גוייס למשימה עם עריכת תכנית לפיתוח תיירות, סיירות וטיילות במרחב המועצה האזורית. בהמשך, התפיסה המשלבת סקר-נוף ותכנית לפיתוח התיירות אומצה על ידי רשות שמורות הטבע ואני מחלק את זמני בין עבודה במועצה האזורית לעבודה ברשות שמורות הטבע, כאשר תחום עיסוקי בשמירת טבע ופיתוח התיירות התפרס על הנגב כולו. בשנים אלה מושקע מאמץ רב בפיתוח התיירות בנגב (תקצר היריעה מלפרט). אחת הפעולות - זוטרה יחסית, שאותה יזמנו, הייתה ניסיון לשקם מקורות מים טבעיים, תחילה בתחום חבל אילות ובהמשך בנגב כולו (שירה של נעמי שמר "אל בורות המים".. נכתב לאחר סיור לבורות המים בהר הנגב אשר שוקמו במסגרת הקמת פארק הרמון). בערב הקיימות בארות פעילות כדוגמת ביר מלחאן, ביר הינדיס בבאר אורה ועדויות לבארות מים בשולי מלחת יטבתה (במטע הערבי). גולת הכותרת הינן בארות השרשרת (הפוגרות) בשולי מלחת עברונה. כוחם של המים במדבר ידוע ואי לכך, החלטנו לפעול לשיקום מקורות המים והגברת השפיעה שלהם ככל הניתן; כל שנדרש היה לאתר פועלים המיומנים בחפירת בורות מים. וכאן אני חוזר כעשר שנים בזמן:

ב-1968 שירת גרעין "עובדה", לו השתייכתי, "בהיאחזות הנחל בסיני" (שירה של נעמי שמר "היאחזות הנחל בסיני" נכתב בהמשך לסיור שערכנו לה בהיאחזות נחלים ובהיאחזות נחל-סיני). ה"דבורות", ה"קנות" וה"רינות" הפוסעות בצל שדרת קזוארינות.... הן בנות הגרעין שלנו והחיילים הצולים דגים גדולים על גחלים מבליים בנחלים

במהלך סיורים שערכנו באזור הגענו לדקליות הסמוכות לחוף הים באל - עריש; פגשנו שם בפועלים החופרים "ג'ורות" בשפה המקומית, אלה בורות מים המגיעים עד למי התהום שמהם שואבים מים להשקיית הדקלים.

בחלוף עשר שנים, נסעתי יחד עם חבר נוסף, דובר ערבית, לאזור אל - עריש ולאחר מבצע חיפושים איתרנו קבוצות חופרים המתגוררת באזור דיר אל בלח'. (ניתן להניח כי פועלים אלה עוסקים היום בחפירת המנהרות מעזה לישראל). לאחר כמה ימי התארגנות חזרנו למקום שבו אספנו את הפועלים ומבצע פרויקט שיקום בארות המים החל.

הארכיאולוג עזי אבנר סייע בידינו באיתור הבורות לסוגיהם השונים אשר בכולן הגענו למי התהום שירדו עם השנים, וכל זה בחפירה בעזרת את, טורייה ודליים לפינוי החול. למניעת התמוטטות מחודשת של הבורות, השתמשנו בחוליות של תאי ביוב רחבי-קוטר בחלק התחתון של הבאר ואילו את חלקה העליון של הבאר בנינו מאבן מקומית, כדי לשוות לבאר מראה טבעי - או שמא עתיק.

אחרית דבר:

סיפור זה נכתב לבקשתו של פיץ, אבי המאמץ ביטבתה וחבר נפש במשך שנים רבות. לאלה המכירים את פיץ - ברור מאליו שלא ניתן לחמוק מבקשה של פיץ. חלפו למעלה מ-40 שנים מאז האירוע המתואר, ואם כך, יתכן מחד גיסא שהבארות אכן הפכו לעתיקות ומאידך גיסא, מכיוון שאינני אגון מסמכים, סיפור זה המוקדש באהבה לפיץ - מבוסס כולו על זכרוני ואם תגלו בו כמה אי דיוקים עמכם הסליחה.

הכותב, כיהן בעבר כמנהל אגף תכנון ופיתוח וחבר בהנהלה המרכזית ברשות שמורות הטבע וכמנכ"ל המנהלה לפיתוח התיירות בנגב וממסדי קיבוץ יטבתה

קרית גת על קצה המזלג/ אדר' אמיר קולקר

קרית גת תוכננה ונוסדה כחלק ממערכת תכנון אזורי מגובש בחבל לכיש. לקריית גת נועד התפקיד של המרכז העירוני. תכנון אזור חבל לכיש התבסס על יישובים חקלאיים המתקבצים סביב מרכזים כפריים בעלי היקף גדול ורמת שירותים שונה, כאשר במרכז מערכת זו נמצאת "עיר השדה". יעודה של קריית גת השפיע גם על איתורה הגיאוגרפי וניתן להגדירה כנגזרת בין מרכזו הגיאוגרפי של חבל לכיש לבין הצטלבות הדרכים הארציות. קריית גת נוסדה ב-1955, כאשר תכנונה הראשוני התבסס כאמור על "עיר שדה", לגודל של עד 7000 תושבים. השטח אותר סמוך לתל "אל שיח", לאורך אפיקו של נחל לכיש, בין הכפרים עיראק אל מנשייה ופלוג'ה אשר ניטשו ונהרסו במלחמת העצמאות. בדומה לערים ושכונות רבות בארץ, ראשיתה של קריית גת היתה במעברה בה התיישבו עולים ממרוקו. בתוך פחות מחמש שנים, עם עליית יהודים רבים ממזרח אירופה, גדלה קריית גת והגיעה לאוכלוסייה של קרוב לרבעה; מה שהוביל להכרזתה כמועצה מקומית בשנת 1958. מסוף שנות החמישים ואילך נעשו ניסיונות על ידי אגף השיכון (ובהמשך משרד השיכון) ועל ידי המועצה המקומית, להדביק את הקצב ולהתאים את תכניות העיר לקצב הגידול הבלתי חזוי. בשנת 1965 הוקם צוות בראשותו של אדריכל ארתור גליקסון, במטרה להכין את תכנית האב הראשונה של העיר, 10 שנים לאחר היווסדה. אולם עקב פטירתו של גליקסון התפרק הצוות והעבודה הופסקה.

שכונת גליקסון בקריית-גת/ ד"ר יאיר ברק

ניסיון לחולל מיזוג גלויות באמצעות אדריכלות מקורית

בשנת 1958 הוחלט באגף השיכון של משרד העבודה לתכנן ולהקים שכונת מגורים לניסוי חברתי בקריית-גת. החלטה זו נועדה לבחון מענה לבעיות שיכון פיזיות וחברתיות, שנבעו מגל ההגירה ההמוני של ראשית שנות החמישים, ובעיקר זה שמקורו במדינות האסלאם. שני פתרונות השיכון, שרווחו מהקמת המדינה ובמהלך שנות החמישים - שיכון במגורים זמניים במעברות ובניה מהירה של דירות שיכון קטנות ואחידות בגודלן - התמצו ולא העניקו עוד מענה הולם לצרכי הדיור המגוונים והלא אחידים של האוכלוסייה היותר ותיקה והחדשה. מדיניות השיכון והאיכלוס, שנהגה מ-1948 יצרה הפרדה בין ותיקים ובני ותיקים לבין מהגרים זה מקרוב באו. היא גם יצרה הפרדה אתנית בין עדות (באותה עת התקבעו בשיח הציבורי והפוליטי שתי ההכללות "אשכנזים" ו"מזרחיים" או "ספרדים") ולא קידמה את שאיפת הנהגת המדינה לחולל מיזוג גלויות, שאמור היה להיות התוצאה הערכית של קיבוץ גלויות. לפיכך, הרעיון, שהניע את תכנון השכונה, היה בניית מיגוון דירות ומבנים, שיתן מענה לגדלים שונים של משפחות ולסגנונות שונים של תרבות מגורים ולאכלס כך שבני כל העדות יגורו בה בשכונת של ממש, מזרחיים ממוצאים שונים, אשכנזים וותיקים - שיהוו תמהיל מייצג של החברה החדשה בישראל - ולעצב את תכנונה כך שייאלץ את תושביה ליצור מגעים חברתיים זה עם זה ויחולל את מיזוג הגלויות המצופה. הרצון להנדס את קיבוץ ומיזוג הגלויות נבע ממתח חברתי בין-עדתי גדול שהלך והתהווה כבר בראשית היקלטות גל ההגירה מארצות האסלאם. מחאותיהם התכופות של דיירי המעברות מארצות האסלאם

כנגד מדיניות קליטתם לוו באירועים אלימים והתנגשויות עם כוחות המשטרה, שהגיעו לשיאם באירועי ואדי סאליב בחיפה (יולי 1959), ואשר התרחשו בעת ביצוע צעדי התכנון הראשוניים של השכונה הניסויית. גורם מדרבן נוסף ליוזמת השכונה בקרית - גת הייתה היוזמה לחידוש ההגירה מצפון אפריקה, בעיקר ממרוקו, כדי ליישבה באזור הפיתוח החדש – חבל לכיש. הגירה זו הופנתה מייד עם ירידתה מן האוניות אל מושבי החבל ואל קרית-גת, עיירת הפיתוח היחידה שבמרכזו. מדיניות האיכלוס ההומוגני של מושבי החבל החדש עמדה בסתירה למדיניות קיבוץ ומיזוג הגלויות והיא ננקטה כדי למנוע את המתח והחיכוכים הבין עדתיים הצפויים שמתכנני החבל היו עירניים להם.

משום כך אוכלסו מושבי החבל, כמו גם מושבי עולים אחרים, ביוצאי אותה מדינה ובדרך כלל על-ידי 2-3 משפחות מורחבות, שבטעות כונו חמולות. גם מושבים וקיבוצים, שהוקמו בחבל על-ידי בני האוכלוסיה הוותיקה, היו הומוגניים מבחינה חברתית ("אשכנזיים"). במרכז ההתיישבות החקלאית בחבל הוקמה הוקמה עיירה בעלת מאפיינים עירוניים. לכל חבל פיתוח (תענך, עדולם לכיש) הייתה "בירה", שתיפקדה כמרכז לשירותים על-מקומיים וסיפקה מענה מגורים לאוכלוסיה לא חקלאית. דגם הפיתוח האזורי בישראל היה המודל הקולוניזטורי, שפיתח הגיאוגרף הגרמני וולטר קריסטלר להתיישבות גרמנית במזרח אירופה, שהיה מורכב מאשכולות של יישובים חקלאיים, שבמרכז מרכז שירותים כפרי לאספקת שירותים טכניים, חינוכיים ואדמיניסטרטיביים ובמרכז החבל – "בירה" עירונית.

שכונה המיישמת את הסיסמה "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה"

עלות הקמתה של עיירה ובה מבני שיכון קומתיים לעשרות אלפי דיירים הייתה נמוכה בהרבה מאיכלוס מספר דומה של אנשים ביישובים חקלאיים משום שהתשתיות העירוניות שירתו מספר גדול של אנשים וצרכו שטחי קרקע קטנים יותר. ההשקעה היחסית להקמת עיירה הייתה נמוכה מן ההשקעה בעשרות מושבים ותפסה מרחב מצומצם בהרבה מן ההתיישבות החקלאית, שנועדה לפתח חקלאות למזון אך בפועל נועדה בעיקר על הטריטוריה שנכבשה ב-9-1948 בשל החשש כי הסכמי שלום עתידיים ידרשו ויתור על המרחב הדרומי או על חלקים ממנו. לעומת ההתיישבויות החקלאיות ההומוגניות, האיכלוס ההטרוגני של העיירה היה אמור להוות גם אתר למימוש פרויקט קיבוץ ומיזוג הגלויות בהיות העיירה מעורבת ומגוונת יותר מבחינה סוציו-אקונומית, עדתית, ותק בישראל ובתעסוקותיה. שכונת המגורים לניסוי, שיזם האדריכל והמתכנן העירוני והאזורי ארתור גליקסון להקמה בעיירה החדשה קריית-גת, הייתה אמורה להעניק מענה פיזי מושכל ומתוכנן מהיבט סוציולוגי ואדריכלי לשלל הסתירות בקליטה, ההתיישבות, החזון הלאומי והמגבלות התקציביות. מעצבי שכונת הניסוי כמו ביקשו לממש בו את סיסמת השיר החלוצי "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה"; לבנות אותה פיזית ולהיבנות ממנה מבחינה אנושית, חברתית ואידיאולוגית. מהיבטים אחדים הלכה שכונה זו בעקבות רעיונות ופרוייקטים ארכיטקטוניים דומים של הנדסה חברתית, שהידועים שבהם היו בלוקי השיכונים בברית-המועצות, שנועדו ליצור שוויון מוחלט בין דייריהם ובכך לגשר בין מגורים אינדיווידואליים לקומונליים.

להקמת השכונה קדם מחקר סוציולוגי, שערכה ד"ר יהודית שובל, לימים כלת פרס ישראל בסוציולוגיה. מטרת המחקר הייתה לעמוד על יחסי אהדה ורתיעה והעדפה בין עדתיים בסביבה של עיירת פיתוח ולהמליץ על המבנה העדתי האופטימלי של השכונה ועל הרכב השכונות המומלץ. המלצותיה ירדו עד לרמה של השכונות הרצויה, שאותה כינתה "שכונות גרעינית", ואשר קבעה בדקדקנות כיצד תורכב השכונות על-פי מוצא עדתי. רעיון זה אמנם לא יושם, אך ביטא את המאמץ לאכלס את השכונה על-פי תמהיל עדתי נטול עימותים וחיכוכים בין-עדתיים. לאתר השכונה נבחר שטח מבודד יחסית מצפון מזרח לקריית-גת, שבינו לבין

העיירה חצץ ערוץ ואדי כדי לרכז בתוכה את חיי היום-יום של דייריה ולהפחית את תלותה בשירותי העיירה. לשם כך תוכננו והוקמו בה מבני שירותים צרכניים, חינוכיים (גני ילדים ובית-ספר) ותרבותיים (מועדון וספרייה). הנדסת שכונה ליצירת מפגשים ובילויים חברתיים בתכנון לא שיגרתי לשנות החמישים נבנו בשכונה שמונה טיפוזי דירות ובתים, שהותאמו למסורות מגורים שונות, לצרכים תרבותיים וגודל משפחה. מיגוון בתי השכונה ותמהיל היחסים הפיזיים ביניהם היו יוצאי דופן ביחס לשיכונים האחידים של אותן השנים, שהיו בעלי גריד זהה מקורי, יעיל, נוח וחסכוני, שזכה לפרסי אדריכלות בין - לאומיים רבים. הבתים בשכונת הניסוי נבנו באשכולות משנה, שבכל אחד מהם התגוררו כ-175-200 משפחות ואשר עיצובם אמור היה לחולל, על פי המתוכנן, אינטימיות ואינטגרציה חברתית. השכונה כולה תוכננה למגורי 1,000 משפחות – כ-3,700 נפש. על פי תפישה תכנונית נדירה לאותן זמן הדירות והבתים נבנו בשטח פתוח (open space) מעוצב ומגונן שתפס, 70% משטח השכונה כדי להקנות לדיירים איכות חיים, איכות סביבה ומרחב למפגשים משפחתיים תוך כדי הבילוי עם הילדים. שתי מדרכות מוצלבות להולכי רגל, ללא כבישים פנימיים, יצרו את הקשר בין אשכולות המשנה ומטרתן הייתה יצירת מפגשים אקראיים בין התושבים. מלבד ציר המדרכות המרכזי, נבנו לאורך הקומות הראשונות של הבלוקים "מנהרות" מוצלות, שנועדו להליכה נוחה בשמש הישראלית הקופחת. בפתחי הבתים נבנו רחבות מוצלות להתכנסויות שכנים סביב קערת פיצוחי, אכילת אבטיח, משחקי קלפים, שח-מט או שש-בש ורכילות בהנחה כי מפגשים מעין אלה, שרווחו בארצות הים התיכון והיו לחלק מן ההווי הישראלי, יהוו מיקרו-אתר למיזוג גלויות.

גרמי המדרגות של הבתים בני שלוש הקומות היו חיצוניים לבניין וחשופים כדי להוזיל את הבניה וליצור מיזוג אוויר טבעי. גינות פרטיות סופחו לדירות הקרקע בחלק מן הבתים. השכונה נבנתה על-פי תוואי הקרקע המקוריים ללא כל עבודות עפר ויישור וכך כל מדרון היה לגרם מדרגות חיצוני או טרסה לגיבון. סביב השכונה נסלל כביש טבעת לתנועה מוטורית.

ים-תיכוניות מסורתית מעוצבת באדריכלות מודרנית "הרעיון המקורי של אשכולות המשנה היה לבנות אותם כיחידות ים-תיכוניות מסורתיות", העיד רוברט מרנס, שהיה אחד מאדריכלי השכונה. "יחידה ים תיכונית היא בהגדרתה אינטימית, קטנה ומחוברת בסימטאות צרות, ומייצרת אינטרקציות חברתיות והתכנסויות בילוי משותפות בשבתות, ימי חג וערבים. אני ביקשתי", הוסיף, "למזג בתכנון השכונה רוח ים-תיכונית ולכידות חברתית בארכיטקטורה מודרנית, ליצור שונות בתוך אחידות וליצור פרטיות בתוך קהילה". התפישה הארכיטקטונית הדיאלקטית של השכונה הלמה את מטרת מיזוג הגלויות של הוגיה, אף כי זו לא הושגה בה כפי שלא הושגה כלל. לאחר שהוקמה נקראה שכונת גליקסון על שם ההוגה והמתכנן הראשון שלה. שכונת גליקסון הייתה שכונה יוצאת דופן על כל מרכיביה: האידיאולוגיה החברתית והפוליטית שהנחתה את תכנונה, השאפתנות שהדריכה את יוזמיה ומקימיה, עומק המחשבה הכוללת יחד עם החדירה לפרטים הובילו לתכנון הייחודי לזמנו, אך שניתן להיווכח בו גם ממבט של ימינו אלה; האדריכלות הייחודית, שמומשה בבטון ומלט ועץ ושיח; צבעי הבתים (בז') שהותאמו לצבעי הסביבה; עיצובה החיצוני והיותה כמכלול שכונת מגורים בלתי שיגרתי ומקורית כקונצפט וביישומו. למרות הזנחתה הנוכחית, יופיה וייחודה של השכונה ניכרים בה גם כיום ובשל כך היא ראויה לשיקום כדי להחיות ולהנכיח בה באופן פיזי מחשבה ישראלית אינטגרטיבית מקורית אולי כהתרסה כנגד החקיינות העכשווית.

הכותב, הינו עמית מחקר במכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות באוניברסיטת ת"א

ניר עם - קיבוץ שנדון על המים/ יורם טויטו

סדרת המאמרים הקרובה, אעסוק בהתיישבות היהודית-חלוצית בנגב, החל מראשית שנות הארבעים ועד להקמת המדינה. הדברים יכתבו דרך עיני המוכתרים וסיפוריהם, ובעיקר דרך מערכות היחסים בין יהודים לבדווים. לצורך כתיבת הדברים, יהיו לי לעזר – ספרי המוכתרים, מאמרים שונים שנכתבו על ידי אנשי מקצוע וקטעי עיתונות מאותם ימים, סיפורים ואנקדוטות שונות. דרך עיני המוכתרים נראה כיצד ובאיזה אופן התמודדו יישובי הנגב ואנשיהם בסיטואציות שונות עם השכנים הערבים, הבדווים, הפלחים והעירוניים. בסדרת מאמרים וסיפורים נעבור מישוב לישוב. בחלק מהישובים תהיה לנו אחיזה פיזית בשטח, בחלקם לא! תחילה אספר בכמה שורות, על הקמת הישוב ועל אנשיו. לאחר מכן, נעבור לסיפורי מוכתר אותו ישוב. לרוב הכתבות יהיו לפי סדר העלייה לקרקע, אך לא באופן מוחלט. ט"ו בשבט 1943, בחשכת הלילה יצאו שלוש משאיות דרומה, להקים ישוב חדש בארץ ישראל. הלב התרונו, כנראה שגם בשמיים שמחו, כי כל הדרך ירד גשם. בעוזבם את כביש עזה יפו (כביש מס' 4) לעבר הדרך המוליכה לנקודה בה אמור לקום יישובם, נתקלו בערוץ נחל שקמה השוצף. לכן נאלצו לעזוב את המכוניות ולהמשיך ברגל. במשך שלושה ימים, העבירו את הציוד הרטוב אל הגבעה בה היה אמור לקום יישובם.

מתוך "באבק ויזע" מאת יעקב גבריאלי, עמ' 9-11:

"בערב ט"ו בשבט, 19 בינואר 1943, העמסנו שלוש משאיות: על אחת - צריף-עץ בן ארבעה חדרים, על השנייה עגלה, זוג פרדות וסוסת רכיבה ועל השלישית - מיטות, מזרנים, כלי מטבח ומצרכי מזון. בחצות הלילה, לאחר הורה סוערת, עלינו על המשאיות ויצאנו בגשם שוטף לכיוון הדרום הבלתי-נודע. היינו עשרים איש: חמישה-עשר בחורים וחמש בחורות. יתר החברים, כשמונים מבוגרים ועשרים ילדים, נשארו בכפר אהבה שבקריית-ביאליק. נסענו כל הלילה, ולפנות בוקר הגענו לצומת [צומת יד מרדכי כיום], שם היה עלינו לרדת מהכביש הראשי ולפנות לעבר הנקודה החדשה. אמנם מרחק של 1800 מטר בלבד, אך התנועה הייתה קשה ביותר, מפני שהייתה זאת דרך עפר בוצית. עדיין היה גשום ומעונן, ומדי פעם הפציעה השמש מבעד לקרעי העננים. במקום חיכו לנו נציגי הקרן-הקיימת-לישראל, חברי קיבוץ דורות השכן שעלו על הקרקע שנה וחצי קודם לכן, וכן חברים מקבוצת חולדה ומקבוצת שילר.

המשאית הראשונה ירדה מהכביש וכעבור כמה עשרות מטרים שקעה בוואדי הראשון. לאחר שגם המשאית השנייה ניסתה להתקדם ואף היא שקעה, נשארה המשאית השלישית על הכביש. התחילו לפרוק את מטענה בשולי הדרך. פרקנו מהמשאית השנייה את העגלה, את הפרדות – "צפורה" ו"אפורה" ואת סוסת הרכיבה "דליה" (נקראה כך מפני שקנינו אותה בדלית אל-כרמל). העמסנו את כל שניתן להעמיס על העגלה וכל אחד מאתנו לקח בידיו ככל שיכול לשאת, והתחלנו לבוסס בבוע וללהתקדם לעבר ראש הגבעה: שם ניצב מבנה-אבן ערבי טיפוסי ולידו הייתה באר מים עם משאבת דיזל (הבאר הייתה מקולקלת, אך המוסדות הבטיחו לנו שבתוך חצי שנה יחליפו את הצינורות ואז יהיו לנו מים בשפע. חלק מגג הבניין היה פתוח ובתוכו עמדה גלגלת, שמשכה את הצינורות המוחלפים). למעלה, בבניין, קיבלו את פנינו שלושה ערבים ששמרו על אדמת הקרן הקיימת. אחד מהם, גבה-קומה, היה השומר הקבוע של הקרן-הקיימת שהיה עובר ממקום למקום והיה מראה למתיישבים החדשים, שאך זה עלו על הקרקע, את גבולות אדמותיהם וכעבור כמה ימים היה עובר למקום אחר. השני היה פלאח צעיר גבה-קומה, כבן עשרים, בנו של מוכתר הכפר הוג', בשם מוחמד-יוסף. השלישי היה בדוי כבן חמישים, משבט החנג'רה, נמוך-קומה, גשש במקצועו. הערבים כיבדו אותנו בקפה וסקרו אותנו במבטיהם בסקרנות רבה. כל הקהל שנתלווה אלינו

לא מנה יותר מ-30-40 איש. ביניהם לא נעדר, כמובן, מקומו של אברהם הרצפלד, אלא שבגלל הבוץ הוא נשאר בשולי הכביש ומשם שלח לנו את ברכתו להצלחתנו. לקראת הצהרים התפזר קהל המלווים. חברי קיבוץ דורות שלחו לעזרתנו טרקטור רתום לפלטפורמה, ובעזרתו, בנוסף על העגלה שלנו עם הפרדות, העלנו את החפצים לראש הגבעה. הייתה עמנו חברה מבוגרת, אסתר מקיבוץ גניגר, שהתנדבה לארגן לנו את המטבח בתוך חודש ימים, שכן חמש החברות שלנו שלא היו מנוסות ביותר בבישול, ואילו החברות המנוסות במלאכה זו היו אימהות לילדים קטנים שנשאר עם רוב חברי הקבוצה באזור הקריות ליד חיפה. היום העריב, השמים הלכו והתקדרו, גשם קל החל מטפטף. חברי דורות חזרו עם הטרקטור לביתם. אנו התרנו את הפרדות, העמדנו אותן בצד המזרחי של הקיר והאבסנו אותן. מפאת הגשם לא הדלקנו את שני הפרימוסים ואכלנו אוכל קר ויבש. ארבעה חברים ירדו אל הכביש כדי לשמור על החפצים שנשאר שם. שניים מהם היו חיילים בצבא הבריטי (מתוך עשרים החברים המגויסים שלנו) שהגיעו לחופשה ממצרים.

כל הלילה הגשם ירד לסירוגין, כל משב רוח החדיר טיפות גשם דרך החורים שבגג לתוך הבניין. נרטבנו עד לשד עצמותינו, השתרענו על המזרנים הרטובים למחצה, התכסינו במזרנים אחרים ונרדמנו, לא לפני שסידרנו כמובן תורנות שמירה. היו לנו שני רובי-ציד, אחד ברישיון ואחד בלתי-חוקי, ושני "פרים" (אקדחי פרבלום): אחד שקנינו בחיפה והשני - שקיבלנו במתנה מתושב קריית - ביאליק, לרגל יום עלייתנו על הקרקע. מדי שעה התחלפנו בשמירה. דאגנו מאוד לחברינו החיילים ששמרו על החפצים שבשולי הכביש הראשי, והשומר עלה על סוסתו ויצא לבקרו. בשובו סיפר שהשניים, בויה וברוך, הסתדרו יפה והקימו לעצמם - מקירות הצריף ומהפחים-מחסה מפני הגשם (אך לא מפני הקור). השכם בבוקר התעוררנו, היה טפטוף קל. אסתר כבר דאגה להכין משקה חם וחביתות. אכלנו ושתינו, ולאחר מכן התחלנו להעביר את החפצים ואת החומרים שנשאר בצידי הכביש. שלושה ימים רצופים עבדנו כמטורפים עד אשר הצלחנו להעלות את כל החפצים על הגבעה, ובמשך שלושת הימים האלה אף לא החלפנו את הבגדים; רק ביום השלישי פסק הגשם לחלוטין, השמש זרחה - ובגדינו יבשו".

נעים להכיר – זהו המוכתר:

יעקב גבריאל נתמנה למוכתר הישוב בניר עם וכונה: "יאנצ'יק". הוא היה אחד הדמויות היותר ססגוניות בהווי החיים בנגב. ספרו: "באבק וזעם" - גדוש בסיפורים שונים ומגוונים. להלן אביא סיפורים שיש בהם לתאר את דמותו הססגונית ואת רוח התקופה.

"מחלות מדבקות":

כל תקופה וכל דור יש להם את המחלות המדבקות משלהם. אנשים אחראים, כמו יאנצ'יק, נזהרים ומתרחקים מהציבור כשהם חולים במחלה מדבקת. אלא שלא תמיד מה שנראה כמחלה מדבקת, הוא אכן מחלה מדבקת. ואז... מה שגזרת על עצמך, הופך לבדיחה בקרב חבריך. הנה, הסקבייס שתקף את יאנצ'יק, שגרם לו לגזור על עצמו ימי בדידות והתרחקות, והנה מה שאמר לו השכן הערבי... הפלאחים ששכרנו לקצור אצלנו את הדורה, גם דשו אותה: הם חבטו בדורה במקלות לאחר שהיא התייבשה בגורן. לאחר מכן, אחר הצהרים, היינו אוספים את הגרעינים ומכניסים לשקים. הייתה זו עבודה מייגעת שנמשכה עשרה ימים. התגרדתי בלי הפסק בכל גופי בעיקר בלילה והופיעו אצלי שלפוחיות בין האצבעות כמו בגרדת. נבהלתי והתביישתי שמא נדבקתי מאחד הערבים בגרדת הנפוצה למדי בקרבם. ניגשתי לרופא של דורות, שהיה בא אלינו אחת לשבוע, והוא הציץ ופסק: "גרדת". הוא אמר

שעלי להתרחק מיד מכל החברים, כי זה מידבק! למרוח את כל גופי במשחה בעלת ריח איום במשך שלוש יממות, ולא להתרחץ כל אותו זמן.

בלית ברירה עשיתי מה שהרופא ציווה עלי לעשות. לקחתי במחסן הבגדים שלנו את הפיג'מה האדומה המפוספסת, שאיש לא רצה ללבוש אותה, והלכתי לנקודה החדשה; הודעתי שאשה שם שלוש יממות וביקשתי שיביאו לי לשם את האוכל. ביקשתי שיודיעו לערבים שנסעתי לשלושה ימים. יומיים שכבתי ככלב מצורע. החברים היו מביאים לי את הארוחות ומתרחקים כהרף עין בגלל הסירחון הנורא...בלילה השני, לאחר חצות, התעוררתי לפתע, שולי האוהל היו מורמים (שכבתי על הקש, כי חבל היה לי על המזרן - לא רציתי ללכלך אותו). היה ליל ירח מלא, והבחנתי בשורה של צללים מתקרבת למחנה. אימצתי את עיני: ואמנם כן, שורת ערבים מתקרבת למחנה. שלפתי את אקדחי ודרכתי אותו בשקט, הייתי קשוב ודורך והתפלאתי שהכלב אינו נובח, צייצתי בשקט אל הכלב, הוא התעורר, הרעיש בשרשרת הקשורה לצווארו, אך לא נבח. קמתי ויצאתי מהאוהל כשאקדחי שלוף, ורק אז התברר לי שהצללים לא היו אלא החללים של החלונות והדלתות של הבניינים באור הירח. צחקתי על תעתועי דמיוני וחזרתי למשכבי. למחרת, בלילה האחרון להסגר ולפני המקלחת הגואלת - הדלקתי מדורה קטנה כדי להרתיח לעצמי קומקום תה. לפתע החל הכלב נובח נביחות רמות. מיהרתי לאוהל לקחתי אקדח והנחתי אותו לידי. נשמעו צעדי חמור, וערבי גבוה על אתון הופיע לפני, התפלאתי, שהרי הודעתי להם שאיעדר...אמרת לי ערבי: לא להתקרב, אולם הוא הלך והתקרב בהעריפו עלי שפע ברכות. זיהיתי אותו ולא נותר לי אלא להזמין, הוא התקרב עוד יותר וסתם את נחיריו: "מה קרה שאל?" "יש לי גרדת", אמרתי לו. הוא ביקש שאראה לו את ידי. הושטתי לו את ידי המלוכלכות במשחה המצחינה והוא הסתכל בתשומת-לב באצבעותיי המפושקות ופרץ בצחוק אדיר. לא הבנתי את פשר הדבר אך הוא החזיק במותניו והוסיף לצחוק בקול רם - "זאת לא גרדת, אלא פריחה מהדורה; אינכם מבחינים בין פריחה שהדורה גורמת לבין גרדת?". גם אני פרצתי בצחוק וקיללתי את הרופא שהכניסני להסגר לשלושה ימים. כבדתי את הערבי בכוס תה ובסיגריות והוא אמר שהוא מחפש אותי זה יומיים, כי הוא רוצה להודיע לי שלמחרת היום אמור קצין המחוז עראף אל-עראף לבוא לביקור בכפרו וברצונו שגם אני אבוא. נפרדתי ממנו ועליתי לנקודה. ביקשתי מהשומרים להקדים ולהסיק את דוד המים, כדי שיהיו לי מים חמים. שלוש שעות עסקתי ברחיצה עד שהצלחתי להשתחרר מהסירחון. את הפיג'מה השנואה השלכתי למדורה ואחר כך חזרתי לאוהל, שרפתי את הקש שעליו ישנתי, פרשתי את המזרן ושקעתי בתרדמה".

המוכתר יוצק את אישיותו לתפקיד, וכך שחלק מהתפקיד היה לשמור על הכבוד היהודי. כשנוסעים ברחבי צפון הנגב, לא ניתן להתעלם מהחורשות הרבות הנטועות בצדי הדרך. תחילתן של החורשות, שניטעו על ידי חלוצי שנות הארבעים. כבר סיפרנו בפרק בו עסקנו בדמותו של אריה אפרת, מוכתר דורות, על המאבק על כל שתיל. סיפור דומה, אחר, אנחנו פוגשים אצל יאנצ'יק. אלא שתגובתו של יאנצ'יק, להבדיל מתגובתו של אריה אפרת, דורשת תעוזה ואומץ לב. הנה סיפור העצים של יאנצ'יק

"במגלב, באקדח ובעיקר בעזות מצח"

על השתילים הרכים שמרתי בשבע עיניים ועצם העובדה שהמוכתר בעצמו מטפל בשתילים - הרחיקה את הרועים הערבים ומנעה מהם להיכנס לאזור הייעור. אף על פני כן, היו כמה התנגשויות עם רועים. רועה בדואי אחד, כבן 17, היה חצוף במיוחד. הוא היה שכירו של ערבי שחצן בשם סעיד חמאדן, שהיה שולח אותו במתכוון לשדותינו. כל אימת שהייתי תופשו בשטח, היה אומר לי שבעל הבית שלח אותו. ביררתי את הדבר עם הפלאחים והתברר לי

שהרועה דובר אמת. הסברתי לרועה כמה פעמים שאם בעל הבית רוצה לרעות בשדות היהודים, שילך הוא בעצמו ואל ישלח מישהו אחר, אך ללא הועיל. יום אחד פקעה סבלנותי וכאשר הבחנתי שהרועה עולה על שטחינו, לקחתי משומר השדות את סוסתו ואת מגלבו, עשיתי עיקוף רחב, והופעתי לפניו במפתיע מתוך הוואדי. הצלפתי בו כמה פעמים במגלב שבידי. הרועה ברח ביללות אימים. לא יצאו שעתיים ובעל הבית הופיע בכבודו ובעצמו, חגור חרב. יצאתי לקראתו רכוב על הסוסה עם המגלב בידי ועם האקדח הבלתי-חוקי תקוע בחגורתי במופגן. כשנפגשנו בדרך, לא ירדתי מסוסתי. עוד בטרם התחיל לטעון נגדי, הודעתי לו בקול נמרץ ותקיף שיפסיק לשלוח את עדרו לשטחינו ואם הוא רוצה, שיבוא בעצמו ואלמד אותו לקח גם במגלב וגם באקדח ואף אשבור לו את חרבו, כשכל השבט ילעג לו. הוא נדהם. הוספתי שאתלונן במשטרה ונקבתי בשמות שני אויביו המושבעים שיהיו מוכנים להעיד כנגדו. הוא הבין שהפעם העניין רציני והתחיל לדבר בקול מפויס: "לא צריך להתרגז, זה קורה בין שכנים". יש לציין שהתכסיס שלי הצליח וסעיד חמדאן השתדל להתרחק מן השטחים שלנו".

הכותב, הינו מדריך טיולים, סיפור מסע,

הפקת טיולים ובהדרכתם